

Arařtırma Makalesi/ Research Article

Akkirman Şehrinin Nüfus ve Etnik Yapısı (XVI. Yüzyıl)*

Şahin Kılınç**

(ORCID: 0000-0003-1189-679X)

Makale Gönderim Tarihi

06.12.2025

Makale Kabul Tarihi

08.01.2026

Atf Bilgisi/Reference Information

Chicago: Kılınç, Ő., "Akkirman Şehrinin Nüfus ve Etnik Yapısı (XVI. Yüzyıl)", *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 8/1 (Haziran 2026), 59-100.

APA: Kılınç, Ő. (2026). Akkirman Şehrinin Nüfus ve Etnik Yapısı (XVI. Yüzyıl). *Journal of International Eastern European Studies/Uluslararası Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 8(1) (Haziran 2026): 59-100.

Öz

Osmanlı demografisine dair incelemeler, verilerin ham hali ve büyüklüğü nedeniyle genellikle küçük ölçekli yürütölmektedir. Bu çalışmalar bir bölgenin nüfus ve etnik yapısına dair derinlemesine bakmaya imkân verir ve zamanla genel değerlendirmeler için önemli veri havuzlarını meydana getirir. Bu çalışma da söz konusu yaklaşımdan hareketle XVI. yüzyıl boyunca Akkirman sancağının demografik ve etnik yapısını inceleme amacını taşımaktadır. Ayrıca önemli bir anlatı olan Osmanlı ve Akdeniz dünyasındaki nüfus patlamasını Akkirman özelinde inceleme niyetindedir. Nihayetinde çalışma XVI. yüzyılın erken dönemlerinden, yüzyılın sonlarına kadar Akkirman'ın merkez ve kırsal alanlarındaki nüfus ve etnik yapısına odaklanmaktadır. Merkez ve kırsal alanlardaki nüfusun karşılaştırılması ve dönemsel olarak uğradığı değişimler çalışmanın ana konusudur. Ayrıca etnik unsurların çeşitliliği ve karşılaştırılmalı

* Bu çalışma Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim dalında doktora tezi olarak hazırlanmakta olan Osmanlı Hâkimiyetinde Akkirman (1484-1600) tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Marmara Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü, Türkiye, sahinkilinc18@gmail.com.

Res. Assist., Marmara University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, Türkiye.

oran dağılımları çalışmanın ilgilendiği bir diğer unsurdur. Nihayetinde bu çalışma Akkirman'ın XVI. yüzyıldaki nüfusuna ve etnik yapısına dair derli toplu bilgi verme amacındadır.

Anahtar Kelimeler: Akkirman, Nüfus, Etnik, Türk, Tatar.

The Demographic and Ethnic Structure of the City of Akkerman (Sixteenth Century)

Abstract

Studies on Ottoman demography are generally conducted on a small scale due to the raw nature and sheer volume of the data. Such studies allow for an in-depth examination of the population and ethnic structure of a specific region and, over time, contribute to the formation of substantial data pools for broader evaluations. Following this methodological approach, the present study aims to examine the demographic and ethnic structure of the Akkirman sanjak throughout the sixteenth century. In addition, it seeks to analyze, within the specific context of Akkirman, the significant historical narrative of population growth in the Ottoman and Mediterranean worlds. Ultimately, the study focuses on the population and ethnic composition of Akkirman's urban center and rural areas from the early decades of the sixteenth century through its final years. The comparison between urban and rural populations and the changes they underwent over time constitutes the core focus of this research. Furthermore, the diversity of ethnic elements and their comparative proportional distributions represent another central concern of the study. In sum, this research aims to provide a coherent and systematic account of Akkirman's population and ethnic structure in the sixteenth century.

Keywords: Akkirman, Population, Ethnic, Turk, Tatar.

Giriş

XVI. yüzyılda Akdeniz ve çevresinin yaşadığı nüfus patlaması birçok tarihçi tarafından ilgiyle karşılanmıştır. Bunlardan en önemlisi olan Braudel, Akdeniz'in Batı ve Doğu bölgelerindeki nüfus artışını incelediği araştırmalarında, Osmanlı Devleti'nin nüfusunun XVI. yüzyılın sonlarına doğru yaklaşık 16 milyona ulaştığını tahmin etmektedir.¹ Braudel'in Akdeniz üzerine yaptığı araştırmalar ve bulgular birçok Osmanlı tarihçisi

¹ Fernand Braudel, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Doğu Batı Yayınları, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 2019, ss. 519-520.

tarafından incelenmiştir. Ömer L. Barkan, XVI. yüzyılın erken dönemlerinde Osmanlı nüfusunu tahmini olarak 12-13 milyon seviyelerine ulaştığını ifade ederken, XVI. yüzyılın sonlarına doğru nüfusun en azından %60 oranında yükseldiğini tahmin etmektedir.² Tokat, Hamid ve Aydın şehirleri başta olmak üzere Anadolu bölgesinde nüfus araştırmaları yapan M. Cook, ekilen topraklardaki artışın, Anadolu'da meydana gelen nüfus artışına kifayet etmediği, zamanla toprakların küçük ve orta ölçekli olmak üzere kısımlara ayrılmasından yola çıkarak, Anadolu'da nüfus patlamasının yaşandığını belirtmiştir.³ Suraiya Faroqhi, Osmanlı Devleti'ndeki nüfus artışını, devletin şehirleşme hareketlerinden yola çıkarak tespit etmiştir. XVI. yüzyılın erken dönemlerinde Anadolu'da yalnızca üç büyük şehrin bulunduğunu belirten yazar, yüzyılın son çeyreğinde ise sekiz büyük şehrin var olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Kanûnî döneminin başlarında yirmi tane orta ölçekli şehrin bulunmasına karşın, XVI. yüzyılın sonlarında bu sayının iki katına çıktığını aktararak, Osmanlı Devleti'nde bir nüfus patlamasının meydana geldiğini kabul etmektedir.⁴ Leila Erder, Osmanlı Devleti'nde nüfus artışının yaşandığını belirtirken; nedenlerini doğum oranları, ölüm sayılarında yaşanan düşüş ve göç unsurları üzerinden okunması gerektiğini dile getirmektedir. Osmanlı Devleti'nin kısıtlı imkânlarını doğru bir şekilde kullanmasının da nüfusun yükselmesinde önemli bir etken olduğunu ifade etmiştir.⁵

XV. ve XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin toplam nüfusuna dair kısmî bilgilerimiz tapu tahrir ve cizye defterlerine dayanmaktadır. İmparatorluğun üretim kapasitesi ve vergi mükelleflerine dair önemli bilgiler sunan bu defterler; hane içerisindeki reisleri ve evlenecek yaşa

² Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografik Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, 10, (1953), ss. 19-20.

³ Michael A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia, 1450-1600*, Routledge, 1998, ss. 8-82.

⁴ Suraiya Faroqhi, *Osmanlı'da Kent ve Kentliler Kent Mekânında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, 2000, ss. 16-18. Ayrıca aynı yazarın kent ve kırsal üzerine hazırladığı kitap için bk. Suraiya Faroqhi, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğu-Batı Yayınları, Çev. Emine Sonnur Özcan, İstanbul, 2018.

⁵ Leila Erder, "The Measurement of Preindustrial Population Changes: The Ottoman Empire From the 15th to 17th Century", *Middle Eastern Studies*, Vol. 11, No.3, (1975), pp. 284-301.

erişmiş erkek çocuklarına yer vermektedir. Tahrir defterlerine yalnızca vergi mükelleflerini değil birçok nedenden dolayı vergiden muaf tutulan bireyler veya gruplar da kaydedilmektedir. Bu noktada Osmanlı Devleti vergi odaklı bir veri kümesi oluşturduğu için genellikle kadınları, küçük yaştaki çocukları, ticaret maksadıyla şehirde bulunan tüccarı, medresede eğitim alan öğrencileri, esirleri ve bölgede görevli askerî birlikleri tahrir defterinin bir parçası yapmamıştır.⁶ Bu sebepten tapu tahrir defterlerinin Osmanlı şehirlerinin nüfusunun tamamını yansıtmadığı anlaşılmaktadır. Tahrir defterlerinden elde edilen verilerin dikkatli değerlendirilmesi bu noktada elzemdir.⁷ Toplam nüfusu bulabilmek için birtakım yöntemler oluşturulmalıdır. Bunlardan ilki bölgede bulunan hanelerin kaç ile hesaplanacağı üzerinedir. İkincisi muaf gruplarının durumları, konar-göçer topluluklar ve mevsimlik işçiler gibi bir takım yan değerlendirmeler göz önüne alınmalıdır. Üçüncü olarak ise tahrir kaynaklarının diğer birincil kaynaklarla beraber değerlendirilip çalışmalara ilave edilmesidir. Elbette bu yöntemlerin doğru bir şekilde gerçekleştirildiği senaryoda bile kesin bir nüfusa ulaşmak zor olabilir, fakat tahmini nüfus sayılarına erişilebilir.

Akkirman ve bölgesinin nüfusuna dair kaynaklarımız kronikler ve Osmanlı arşiv kayıtlarına dayanmaktadır. Şehrin fethedilmesinden kısa bir süre önce Kemalpaşazâde'nin verdiği tahmini nüfus Akkirman'a dair ilk demografik veriyi oluşturmaktadır.⁸ Osmanlı döneminde ise şehrin nüfus ve etnik yapısına dair kaynakları iki döneme ayırmak mümkündür. Buna göre XV. yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın ilk yarısında cizye defterleri, Rumeli muhasebe defteri ve icmal tahrir defterleri kısmî bilgiler vermektedir. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise mufassal tahrir defterleri ve evkaf defterleri kapsamlı bilgiler vermektedir. Bu noktada tahrir defterlerinin kronolojisinin doğru bir şekilde tasarlanması son derece önemlidir. Farklı türde tahrir defterlerinin birbirleriyle bağlantısı

⁶ *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I*, Haz. Ömer Lütü Barkan, Enver Meriçli, Ankara, 1988.

⁷ Bekir Kemal Ataman, "Ottoman Demographic History (14th-17th Centuries)", *Some Considerations, Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol.35, No.2, (1992), pp. 187-198.

⁸ Kemal-Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, C. VII., Haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, (1991), s. 73.

sağlanmalıdır.⁹ Ayrıca nüfusa katkı sağlayacak diğer belge ve kaynakların tahrir defterleriyle birlikte kullanılması önemli bir husustur. Böylece tahrir defterlerinin bazı eksiklikleri kısmen de olsa giderilebilir ve sağlıklı bir nüfus verisine ulaşılabilir. Çalışma bahsi geçen bu yöntemlerden faydalanarak XVI. yüzyılda Akkirman'ın nüfus ve etnik yapısına dair bir bilgi serisi oluşturmak üzerine kurgulanmıştır. Birinci başlık XVI. yüzyılın ilk yarısında merkeze odaklanmaktadır. İkinci başlık ise XVI. yüzyılın ikinci yarısında merkez ve kırsal başlıkları adı altında bir ayırım söz konusudur. Genel itibarıyla metin kronolojik bir sıra, merkez ve kırsal olmak üzere idarî bir bölünme tercihiyle inceleme yapılmıştır.

XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Akkirman'da Nüfus ve Etnik Yapı

II. Bayezid 1484 yılında Boğdan seferi sonucunda Kili ve Akkirman şehirlerini fethetti. İki şehrin fethedilmesinin sonucunda Osmanlı Devleti'nin Karadeniz hakimiyeti sağlamıştı. Jeopolitik konumları hasebiyle yeni ticarî ve askerî güzergâh kazanımları elde edildi.¹⁰ Osmanlı Devleti fetihden kısa bir süre sonra Akkirman'da Osmanlı tarzı idarî ve askerî uygulamalara yer verdi. Başlangıçta Akkirman'ı bir kaza şeklinde Rumeli Eyaleti'nde bulunan Silistre sancağına bağladı.¹¹ Kanûnî'nin 1538 Kara Boğdan seferi neticesinde Özi ve Bender şehirlerinin fethedilmesi, bölgede yeni bir düzenin kurulmasında önemli bir rol oynadı.¹² XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Akkirman, Rumeli

⁹ Bu tarz yaklaşım önerisi için bk. Feridun M. Emecen, "Karadeniz'in Kuzey-Batı Kesimi ile İlgili Osmanlı Tahrirleri ve Özellikleri", *Ata Dergisi*, Konya, S.VII, (1997), s. 75-83.

¹⁰ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt 1 (1300 – 1600)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004, ss.343-349.

¹¹ Akkirman'ın kaza statüsünde olduğuna dair ilk örnekler ahkam defterlerinden elde edilmiştir Feridun M. Emecen, İlhan Şahin, *II. Bayezid Döneminde Tutulan Ahkam Defterleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021, s. 148. Erken tarihli icmal tahrir defteri de bu durumu onaylamaktadır bk. BOA, TT.d, nr. 65, s.13. 1530 yılında İmparatorluğun genelinde yapılan muhasebe defterlerinde Akkirman'ın Silistre Sancağına bağlı bir kaza şeklinde teşkilatlandırıldığı anlaşılmaktadır (*370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 – 1530) II*, Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 59 Ankara, 2002, s.39). Bölgedeki tahrirlerin özellikleri için bk. Feridun M. Emecen, "Karadeniz'in Kuzey-Batı Kesimi ile İlgili Osmanlı Tahrirleri ve Özellikleri", *Ata Dergisi*, Konya, S.VII, (1997), s.75-83.

¹² Bender ve Özi'nin fethedilmesiyle beraber Osmanlı Devleti'nin kuzey bölgesinde Akkirman sancağı altında yeni bir sancak oluşturduğu belirtilir. 1542 yılında muhtemelen Özi ve Bender'in fethi sonrasında yapılan icmal tahrir defterinde Akkirman'ın ve yeni fethedilen şehirlerin halen Silistre sancağı altında bulunduğu anlaşılmaktadır. İdari

Eyaleti'ne bağlı müstakil sancak şeklinde teşkilatlandırıldı. XVII. yüzyılın başlarında ise kuzey sınırındaki gelişmelerin neticesinde Özi Eyaleti'ne bağlı bir sancak şeklini aldı¹³ XVI. yüzyılda Akkirman sancağının gelişimine dair yukarıda sunulan bilgiler Akkirman'ın klasik bir sancak hüviyetinde gelişmiş olabileceğini göstermesine rağmen Osmanlı Devleti, klasik sancaklarda uyguladığı bazı idarî, askerî ve malî unsurlara yer vermemiş, bölgede esnek ve pragmatik davranmıştır.¹⁴ Osmanlı Devleti, Akkirman'da tımar ve zeamet gibi mali toprak alanlarını oluşturmamış, bölgedeki askerlerin maaşlarını başlangıçtan itibaren mukataa sisteminden elde edilen gelirlerden tahsis etmiştir.¹⁵ Osmanlı Devleti, bölgedeki topraklarının ayrımını ise has ve evkâf toprakları olmak üzere iki kısma bölmüştür. Bu noktada Akkirman'ın idarî yapılanması şehir merkezinin de dahil edildiği durumda köyler, çiftlikler ve kışlaklar olmak üzere dört ana unsurdan meydana gelmektedir.¹⁶ Bu dört ana unsurdan şehir merkezi, köyler ve çiftlikler belirli miktarda nüfusu bünyesinde barındırmaktadır. Kışlaklarda ise yerleşik nüfusa dair bir veri bulunmamaktadır.

Akkirman'ın nüfus ve etnik yapısına dair ilk bilgiler şehrin fethedilmesinden kısa bir süre önceye dayanmaktadır. Buna göre

olarak Akkirman ve Özi'nin statüsü için Bk. BOA, TT.d, nr. 215, s.4-7; malî anlamda Akkirman ve Bender mukataasının bağlı bulunduğu birim için Emânet-i Mukâta'ât-ı Akkirman ve Bender der-livâ-i Silistre" adlandırması kullanılmaktadır (BOA, D.BŞM.d, nr. 20, s. 78).

¹³ Orhan Kılıç, "Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre (İdari Taksimat ve Yönetim)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.12, S.23, (2017), 29-82.

¹⁴ Gabor Ágoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2024, s. 155-177.

¹⁵ Gilles Veinstein, "XVI. Yüzyılda Karadeniz'in Kuzeyindeki Steplerde Bulunan Osmanlı Kolonizasyon Çiftlikleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.43, İstanbul, (1987), s.6-7. Ayrıca bk. BOA, KK, nr. 4874, ss. 1-9.

¹⁶ Bölgede tutulan tapu tahrirler üzerinde çalışanlar için bk. Feridun M. Emecen, "Osmanlıların Vahşi Sınırları: XVI. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarından Evliya Çelebi'ye Akkirman-Bender-Özü Kesimi", *Jornal Of Turkish Studies*, 44, (2015); İlhan Şahin, "XVI. Yüzyılda Akkirman'ın Demografik ve Sosyal Durumu", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 12, (1998); Mustafa Işık, *701 Nolu Tapu Tahrir Defterine Göre Akkirman Sancağı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008; Mustafa Işık, "XVI. Yüzyılda Akkirman Sancağı", *Karadeniz Araştırmaları*, C. 18, (2008), s. 19-37. Hamza Keleş "Akkirman Sancağında Yavuz Sultan Selim Han Vakıfları", *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI/2, (2001), s. 179-188;

Akkirman şehrinde askerî birlikler, tüccarlar ve şehir sakinleriyle toplamda 20.000 civarında bir nüfusun olduğu tahmin edilmektedir. Şehir sakinlerini; Eflaklı, Macar, Çerkes, Leh ve Rus gibi farklı etnik topluluklar oluşturmaktadır. Şehirde ayrıca Yahudiler, Ermeniler, Nasraniler ve hatta Müslümanların da bulunduğu kaynaklara yansımıştır.¹⁷ Ağustos 1484'te Akkirman'ın fethiyle birlikte, fethiye mukavemet sebebiyle şehrin çok sayıda sakini sürgün yoluyla Osmanlı Devleti'nin farklı bölgelerine gönderilmiştir.¹⁸ Yeni fethedilen şehre Osmanlı Devleti'nin birçok noktasından askerî görevliler¹⁹ ve iskân yoluyla Türk ve Tatar toplulukları yerleştirilmiştir. Osmanlı Dönemi Akkirman'ın nüfusuna dair 1491 yılındaki cizye defteri, Akkirman'ın merkezinde bulunan Gayrimüslim hane ve bive sayısını sürgünlerden dolayı 167'de kaldığını göstermektedir.²⁰ Gayrimüslim nüfusunda yaşanan azalmaya karşın erken tarihli Akkirman kanunnamelerinde, şehrin fethinde önemli rol oynayan gazilerin sürgün sonrasında boşalan evlere yerleştirildiği belirtilmektedir.²¹ Hamam, bozahane ve başhane gibi merkezde yer alan dükkanların da Türkler tarafından idare edilmeye başlanması, bölgeye göç etmiş olan yeni nüfusa dair bir takım ipuçları vermektedir.²²

Akkirman'ın nüfusuna dair anlamlı bilgiler ise 1519 yılında yapıldığı tahmin edilen tahrir defterinden²³ ve 1530 yılına denk gelen Rumeli vilayet muhasebe defterinden²⁴ elde edilmektedir. Defterler karşılaştırıldığında birbirine oldukça benzer bilgileri barındırmakla birlikte vilayet muhasebe defteri daha detaylı veri havuzuna sahiptir.

¹⁷ Nicoara Beldiceanu, "La Conguête des Citês Marvhandes de Kilia et de Cetatea-Alba par Bayezid II, *Südoest-Forschungen*, XXIII, (1964), s. 56; Kemal-Paşazade, *Tevârih-i Âli-i Osman*, C. VII., Haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, (1991), s. 73.

¹⁸ İstanbul'a ve Biga'ya sürgün edilen Akkirmanlılar için bk. Ömer Lütfi Barkan, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına Âit Muhasebe Bilançoları", *Belgeler*, C.1, S.1, (1964) s.42; Hüsnü Demircan, *Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000, s. 95.

¹⁹ BOA, KK, nr. 4874.

²⁰ Barkan, age., s. 15.

²¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, C.2, İstanbul, 1990, s.372.

²² Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Koleksiyonu, nr. O.91, s. 255-258.

²³ BOA, TT.d, nr. 65, s. 13.

²⁴ 370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 – 1530) II, s. 39.

Buna göre 1520-1530 yılları arasında Akkırman'ın merkezinde Müslüman hane (evli) 99, mücerred (bekar) sayısı 21 ve bir tane emin görevinde muaf bulunmaktadır. Şehirde evli Tatarların sayısı ise 16'da kalmıştır. Gayrimüslimler arasında evli nüfus 113, bekar sayısı 20 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca Gayrimüslim yapının içerisinde bive (dul) adı altında 21 kadının sayısı dikkat çekmektedir. Bunların dışında kale hizmetlerinde görevli vergiden muaf Gayrimüslim nüfus da yer almaktadır. Bunlardan 19 tanesi evli, 8 tanesi bekar ve 6 tanesi müsellemler olarak kayıtlara yansımıştır. Kale hizmetlilerin dahil edilmediği durumda Müslümanlar nüfusun %42,9'unu, Gayrimüslimler %50,3'ünü ve Tatarlar %6,6'sını oluşturmaktadır.

Muhasebe ve tahrir defterlerinden elde edilen bilgilere göre 1530 yılında Akkırman'ın merkezinde tahmini olarak 1.400 kişi bulunmaktadır. Bu nüfusa muaf statüde bulunan kaledeki askerî görevliler dahil edilmemiştir. Başta dizdar ve kethüda olmak üzere kalede görevli askerî grupların sayısı ise 1.027'dir.²⁵ Ayrıca tahririn bir parçası olmayan başka şehirlerden gelen tüccar grubu, idarî görevliler ve esirler gibi pek çok nüfus unsuru bahsi geçen sayıya ilave edildiğinde Akkırman'ın nüfusunun 1.400'ün üzerinde olacağı aşikârdır. Bu noktada yalnızca kale görevlilerinin dahil edildiği senaryoda 2.000 üzerinde bir nüfusun bulunduğu anlaşılmaktadır. Aynı dönemde bölgeye yakın Kili kazasında evli Müslüman sayısı 14, bekar sayısı ise 4'tür. Evli Gayrimüslim 98, bekar Gayrimüslim 52 iken dul Gayrimüslim sayısı ise 10'dur. Akkırman'dan daha az askerî birliğe sahip Kili'de askerî gruplarının dahil edilmediği senaryoda toplam nüfus tahmini olarak 650'nin biraz üzerindedir.²⁶ Osmanlı Devleti'nin genelindeki nüfus kayıtları incelendiğinde ise İstanbul'un henüz 1487 yılında 16.326 haneye ulaştığı tespit edilmiştir. 1520-1530 yılları arasında Bursa 6.351, Edirne 4.061 hanelik bir nüfusa sahiptir. Aynı dönemde Ankara 2.704, Tokat 1.550 ve Sivas 1.011 hane civarındadır. Rumeli bölgesinde Selanik 4.863, Üsküp, 842 ve Sofya 709 hanelik nüfus bulunmaktadır. XVI. yüzyılın başlarında imparatorluğun Arap coğrafyasındaki Halep ve Şam'da hane sayıları 10.000

²⁵ Muhasebe defterindeki bilgilerin temel kaynağı olan 370 numaralı tahrir defterinden hareketle Akkırman'a dair bilgiler için ayrıca bk. İlhan Şahin, *agm*, s. 320.

²⁶ *370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 – 1530)*, II, s. 39.

üzerindedir.²⁷ Bu noktada Akkirman merkezinin Müslüman ve Gayrimüslimlerle beraber hane sayısı 254’le oldukça düşük seviyededir. Şehrin henüz fethedildiği ve bölgeden birçok kişinin sürgün edildiği düşünüldüğünde, şehrin nüfusunun diğer bölgelere göre niye daha az olduğunu anlamak güç değildir. XVI. yüzyılın ilk yarısında Akkirman’ın kırsal alanlarına dair arşiv kayıtları yok denecek kadar azdır. Yüksek ihtimal Boğdan seferi sonrasında yapılan tahrir icmal defterinde Akkirman’ın has topraklarında on üç, evkâf topraklarında ise yalnızca üç tane köyün bulunduğu tespit edilmiştir. Tespit edilen bu köylerin ne kadar nüfusu barındırdığına dair bir bilgi bulunmamasına rağmen tahmini olarak düşük seviyelerde kaldığı düşünülmektedir.²⁸

Erken dönemde Akkirman’ın etnik unsurunu ise iki kısma ayırmak mümkündür. İlk kısım Müslümanlardan oluşan Türk ve Tatar topluluklarından meydana gelmektedir. Şehrin fethi sonrasında başta Anadolu ve Rumeli bölgesi olmak üzere Türk toplulukları ve Kırım taraflarından Tatar göçleri yaşanmıştır.²⁹ İkinci kısım ise Gayrimüslimler olarak Rum, Ermeni ve Slav unsurları olarak ayırmak gerekir. Bahsi geçen Gayrimüslim topluluklarına dair detaylı bilgi bulunmamasına rağmen defterdeki veriler, bu grupların mahalle ve cemaat yapılarına göre teşkilatlandığını göstermektedir.

Tablo 1: 1530 Yılında Akkirman Merkezindeki Mahalleler ve Cemaatler

İsim	Hane	Mücerred	Bive
1. Mahalle-i Yayacık	16	-	5
2. Mahalle-i Sonorin veledi Todov	11	2	5
3. Mahalle-i Hokobel Emin Beğ	11	2	1
4. Mahalle-i Kosta birader-i Lobaş	15	-	6

²⁷ Barkan, Tarihi Demografi Araştırmaları, s. 22; Yunus Koç, “Osmanlı İmparatorluğu’nun Nüfus Yapısı (1300-1900)”, *Yeni Türkiye*, 32, (2000), ss. 602-603.

²⁸ BOA, TT.d, nr. 215, ss. 4-8.

²⁹ Akkirman’ın fethi sonrası bölgedeki Tatar gruplarının oluşumuna dair bk. Alper Başer, *Bucak Tatarları (1550-1700)*, Basılmamış Doktora Tezi, 2010, ss. 20-23.

5. Cemâ'at-i Gebrân-ı Boran	11	1	4
6. Cemâ'at-i Vasil İrniska	17	1	-
7. Cemâ'at-ı Rusa	10	5	-
8. Cemâ'at-ı Haymaneciyân-ı Ser-Han?	17	5	-
9. Cemâ'at-i Gebrân müselleman-ı kal'a hizmet idenler ³⁰	19 ³¹	8 ³²	6 Müselleman ³³

Kaynak: BOA, TT.d., nr. 370, s. 398.

XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Akkirman'da Nüfus ve Etnik Yapı

XVI. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı arşiv vesikaları Akkirman'ın nüfus ve etnik yapısına dair kısmî bilgiler sunmaktadır. Bahsi geçen az sayıdaki arşiv kaydı genellikle şehrin merkezine odaklanmaktadır. Kırsal alana dair bir bilgi ise neredeyse yoktur. İncelenen veriler şehrin sınırlı sayıda bir nüfusa sahip olduğunu ve birden çok topluluğa ev sahipliğini yaptığını göstermektedir.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında Akkirman ve çevresinin nüfus ve etnik yapısına dair Osmanlı arşiv vesikalarında önemli bir artış gözlemlenmiştir. Bu zaman dilimini kapsayan dönemde şehre dair iki tane mufassal tahrir defteri ve iki tane evkâf defteri bulunmaktadır. Mufassal defterlerinden 483 numaralı tahrir defteri 1570'li yıllara; 701 numaralı defterin ise 1590'lı yılların sonuna denk geldiği düşünülmektedir. Evkâf defterlerinden 542 numaralı defter 1570'li

³⁰ Bölük-i necerrân-ı kal'a; Bölük-i necerrân; Bölük-i arabaciyân-ı Kal'a-i Akkirman; Bölük-i kalâfatciyân bk. BOA, TT.d, 370, s. 398.

³¹ Yekûn kısmında sayı 18 olarak toplanmıştır. Ancak yapılan incelemelerde sayının 19 olduğu tespit edilmiştir Bk. BOA, TT.d, nr. 370, s. 398.

³² Yekûn kısmında sayı 7 olarak toplanmıştır. Ancak yapılan incelemelerde sayının 8 olduğu tespit edilmiştir Bk. BOA, TT.d, nr. 370, s. 398.

³³ Bive bölümüne yazdığımız 6 kişi müsellemandır. Bive ile alakasının bulunmadığını belirtmemiz gerekir bk. BOA, TT.d, nr. 370, s.398.

yıllara; Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan 415 numaralı defter 1580'li veya 1590'lı yıllara denk geldiği tahmin edilmektedir. Giriş bölümünde bahsedildiği üzere defterlerin kronolojik sıralaması ve birbirleriyle doğru şekilde örtüşmesi çalışmanın doğru bir şekilde sunulması için önemlidir. Bu noktada ilk olarak 1570'li yıllardaki nüfus tahmini için 483 numaralı mufassal ve 542 numaralı evkâf defterlerini birbirleriyle eşleştirmek doğru bir yöntem olacaktır. XVI. yüzyılın sonlarındaki nüfus tahmini için ise 701 numaralı mufassal ve 415 numaralı evkâf defteri beraber ele alınmalıdır. Aşağıda Akkirman'ın merkezi ve kırsal alanlarındaki nüfus ve etnik yapı değişimine dair değerlendirmeler bu doğrultuda yapılacaktır.

XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Akkirman Merkezinde Nüfus ve Etnik Yapı

Akkirman, XVI. yüzyılın ikinci yarısında sosyal, iktisadi, demografik, idarî ve askerî birçok alanda büyük bir değişime uğramıştır. Kırsal alanlarında bulunan köy ve çiftlik ünitelerinin sayısı yükselmiş³⁴ ve buna bağlı olarak yüksek miktarda ürün elde edilmiştir. Köy ve çiftlik sayısında yaşanan artış, nüfus miktarına da olumlu bir gelişme olarak yansımıştır. 1570 yılında Akkirman'ın askerî birlikleri de dahil edildiği durumda merkezde 879³⁵ evli, 204 tane bekar Müslüman bulunmaktadır. Tahrir defterleri incelendiğinde üç kişinin isminin altında herhangi bir ibare bulunmamaktadır. Ayrıca mahallelerde evli veya bekar olduğuna dair herhangi bir ibare bulunmayan sekiz tane imam kaydedilmiştir. Toplam Müslüman nüfus tahmini olarak 4.611 olarak hesaplanmıştır. Müslüman nüfusun etnik yapısı ise Türk ve Tatar topluluklarından meydana gelmiştir. Merkez mahallelerinin çoğunluğunu Türkler oluşturmaktadır. Şehirde bulunan Türklerin, Osmanlı Devleti'nin hangi noktalarından geldiğine dair kısmî bilgiler bulunmaktadır. Buna göre Karaman ile Anadolu ve Rumeli'nin bazı noktalarından kişilerin şehre geldiği anlaşılmaktadır. Müslüman mahallelerinde Türklerin haricinde Tatarlar da yer almaktadır. Hatta "Mahalle-i Mescîd-i Seyami Hâfız an cemâ'at-i Tatarân" adlı mahallenin tamamı Tatarlardan müteşekkildir. Bu

³⁴ Halil İnalçık, age, ss. 217-219; Emecen, *Karadeniz'in Kuzey-Batı Kesimi ile İlgili Osmanlı Tahrirleri ve Özellikleri*, s. 79.

³⁵ Defterde Akkirman'ın merkezine dair bilgilerinin sonunda icmal olarak oluşturulan tabloda Müslüman hane sayısı 877 olarak belirtilmiştir bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 65.

mahallenin yanında Orakçı Hasan, Uzun Ramazan, Hacı Boruzan, Suratlı Hüsam, Şir Merd Ağa, Nasuh Ağa ve Bergamalı Şüca Mescid mahallelerinde de “Veled-i Tatar” ifadesiyle birçok Tatar’ın yaşadığı tespit edilmiştir.³⁶

1570 yılında Akkirman’ın merkezindeki evli Gayrimüslim nüfusu 163, bekar sayısı ise 52’de kalmıştır. Tahmini toplam nüfus 867 civarındadır. Gayrimüslim nüfus genellikle şahıs adlarıyla kurulmuş olan dokuz mahallede oturduğu tespit edilmiştir. Bahsi geçen dokuz mahalle dışında Kıpti ve Yahudiler, cemaat isimleriyle tahrir defterlerine kaydedilmiştir. Büyük ihtimalle bu iki cemaatin de ayrı birer mahalleleri bulunmaktadır. Gayrimüslim mahalleler kalenin dışında şehrin varoş kısmında kalmıştır. Akkirman’daki Gayrimüslim nüfusun etnik yapısı incelendiğinde ise Rumlar sayıca kalabalık durumdadır. Bunların dışında Çakırcı veledi Arslan Mahallesi Ermeni nüfus bulunmaktadır. Yahudi ve Kıptilerin dışında bölgeye yakınlığından dolayı Eflaklı, Boğdanlı ve Slav kökenli toplulukların da Akkirman’da yaşadığını varsaymak yanlış bir çıkarım olmayacaktır.³⁷

Akkirman şehrinin 1570 yılındaki nüfus verileri incelendiğinde Müslümanların nüfus oranı %84,2 iken Gayrimüslim nüfusunun oranı %15,8’le XVI. yüzyılın ilk yarısındaki tablonun tersini göstermektedir. Müslüman nüfusu, Gayrimüslim nüfusunu geride bırakmış ve nüfus sayısı olarak büyük bir büyüme yaşamıştır. Akkirman’ın 1570 yılındaki merkez nüfusunun toplamı 5.478 civarındadır. Elbette bu sayıya vergi unsuru olmayan birçok kimse dahil değildir. Nüfus odaklı bu çalışmada vergi unsuru olarak görülmeyen bu kişilerin de hatırdan tutulması gerektiğini ve nüfusun belirtilen rakamdan daha yüksek seviyelere ulaşmış olabileceğini belirtmek gerekir. Akkirman nüfusunun 1530 yılındaki hane sayısı 254 iken 1570 yılında hane sayısı 1.042’ye ulaşmıştır. Başta Akdeniz coğrafyası olmak üzere Osmanlı Devleti’nin birçok bölgesinde meydana gelen nüfus patlamasının bir benzeri Akkirman’da da yaşanmıştır. Bu, Akkirman şehrinin nüfus konusundaki gelişimi nedeniyle Osmanlı’nın diğer şehirleriyle bir benzerlik taşıdığını göstermektedir. Akkirman’da yaşanan nüfus büyümesinin nedenleri arasında, Osmanlı Devleti’nin isteği doğrultusunda bölgede kurulan

³⁶ Detaylı bilgiler için bk. Alper Başer, *agt*, ss. 11-68.

³⁷ Emecen, *Osmanlıların Vahşi Sınırları*, s. 218.

ticari tarım ve hayvancılık alanlarının nüfus artışına olan olumlu etkisi birinci sırada yer almaktadır.³⁸ İkinci sırada Osmanlı Devleti'nin kuzey sınırlarını korumak için Tatar unsurlarını bölgeye yerleştirmesidir. Ayrıca kırsal alanlardan şehrin merkezine doğru yaşanan yatay göç hareketleri, düzenli bir şekilde gerçekleştirilen nüfus sayımları, şehirleşme, yaşam şartlarının gelişmesi, devletin yerleşik hayata dair politikaları nüfusun doğru tespitinde ve yükselmesinde önemli bir role sahiptir. Akkirman'ın nüfusunu, Osmanlı Devleti'nin diğer şehirleriyle kıyaslandığında 1570-1580 yılları arasında Bursa 12.582, Edirne 5.489, Ankara 5.274, Tokat 2.415, Selanik 4.630, Üsküp 1.794 ve Sofya 1.477 haneye sahip olması, bölge nüfusunun halen düşük seviyelerde kaldığını göstermektedir.

1598 yılında³⁹ merkez nüfusunun durumu incelendiğinde, yükselme trendinden düşüş eğilimine geçildiği görülür. Müslüman evli sayısı 677-685 arasında iken bekar Müslüman sayısı 251-253 civarındadır. Gayrimüslim nüfusta evli sayısı 132, bekar sayısı ise 90 civarlarındadır.⁴⁰ Bu veriler ışığında Müslümanların toplam nüfusu 3.680-3.740 kişi arasında olduğunu; Gayrimüslim nüfusun ise 730-750 civarlarında kaldığı anlaşılmaktadır. XVI. yüzyılın sonlarında merkezinin toplam nüfusu 4.410-4.490 arasındadır. Müslümanların toplam nüfustaki yeri incelendiğinde %83,3-%83,4'lük bir oran ortaya çıkarken, Gayrimüslimlerin %16,5-%16,7 arasındaki oranlara denk geldiği tespit edilmiştir. Yüzyılın sonunda Müslüman mahallelerinin bazıları ortadan kalkmış olmasına rağmen büyük bir değişim söz konusu değildir. Gayrimüslim mahallelerinde ise önemli bir değişim mevcuttur. Bir önceki tahrir defterinde on tane Gayrimüslim mahalle bulunmasına rağmen

³⁸ Halil İnalçık, *age*, ss.217-219.

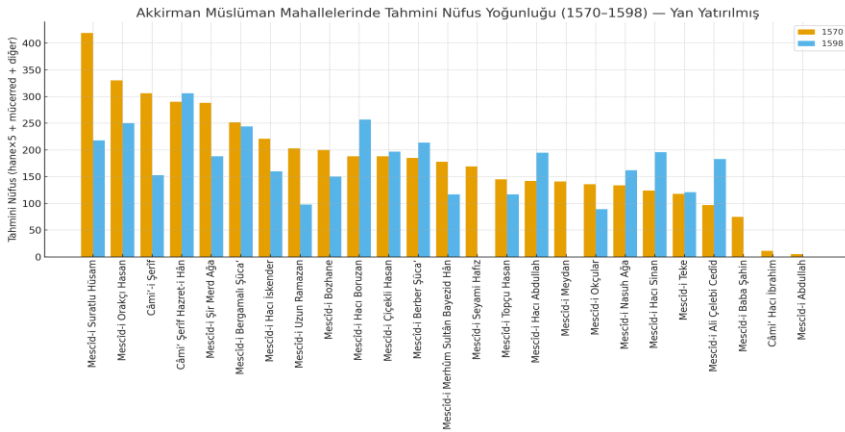
³⁹ XVI. yüzyılın sonunda Akkirman'ın nüfusuna dair bilgiler veren mufassal defterlerinden 701 numaralı tahrir defteri, Yüksek Lisans tezi olarak çalıştırılmıştır bk. Mustafa Işık, *agt*; ayrıca Mustafa Işık temeli bahsi geçen deftere dayalı bir makale de kaleme almıştır bk. Mustafa Işık, XVI. Yüzyılda Akkirman Sancağı, *Karadeniz Araştırmaları*, S.18, 2008, s.19-37.

⁴⁰ Buraya kadar sunulan bilgiler iki defterden elde edilmiştir. Birinci defter olan TT.d, nr. 701'de hane sayısı 677 iken TK.GM.d, nr. 174'te hane sayısı 685 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca Gayrimüslim nüfus için TT.d, nr. 701'de bir mahallede hane veya mücerred durumuna dair bilgi bulunmamasına rağmen bu açığı TK.GM.d, 174 numaralı defterdeki bilgiler sayesinde kapatılmıştır.

yüzyılın sonunda etnik yapılarına göre ayrılmış Ermeni, Rum, Yahudi ve Kipti gibi yeni mahalle düzeni oluşmuştur.⁴¹

XVI. yüzyılın sonlarında Akkirman merkezindeki nüfus 1.000 kişilik kayıpla düşüş eğilimine geçmiştir. Yaşanan bu düşüşün nedenlerine dair kesin bilgiler bulunmamaktadır. Fakat XVI. yüzyılın sonlarında Akkirman ve çevresinde meydana gelen Kazak akınları düşüşün ana sebebi olarak gösterilebilir. Akınların neticesinde birçok Akkirman sakini Boğdan ve etrafına göç ettiği kaynaklardan anlaşılmaktadır.⁴² Bir diğer sebep Kili kazasında bulunan İsmailgeçidi'nin ihya edilme çabaları olabilir. Silistre Muharriri Süleyman Çelebi'nin başında olduğu şenlendirme operasyonunda, komşu şehirlerden vergi muafiyetinin yarattığı etkiyle nüfus çekme hareketleri Akkirman'ı da etkilediği düşünülebilir.⁴³ Bunların dışında şehir merkezinden kırsala doğru yaşanan göçler önemli bir sebep olabilir. Evli hane sayısındaki yaşanan kısmî düşüşler ve bekar sayısındaki artış merkez nüfusundaki azalmanın sebepleri arasında diğer nedenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Grafik 1: XVI. Yüzyılda Akkirman'ın Müslüman Mahallerinde Tahmini Nüfus Yoğunluğu

Kaynak: BOA, TT.d 483; BOA, TT.d 701; BOA, TK.GM.d 174.

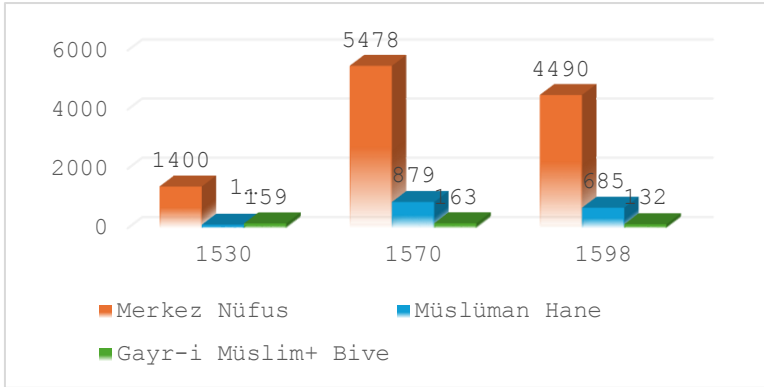
⁴¹ Işık, *agm*, s.19-37.

⁴² BOA, M.D, nr. 80, h. 1.

⁴³ BOA, M.D, nr. 52, h. 272.

Sonuç olarak Akkirman'ın merkezinin nüfusuna dair ilk bilgilerimiz XV yüzyılın sonu ve XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren başlamaktadır. XVI. yüzyılın ikinci yarısında ise Akkirman'ın Müslüman ve Gayrimüslim nüfuslarına dair bilgilerimiz oldukça kapsamlıdır. Yüzyılın ilk yarısında nüfus oldukça düşük seviyelerde kalmasına karşın, yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfusta önemli bir yükselme meydana gelmiştir. Şehrin merkezi 1570'li yıllarda en büyük nüfus sayısına ulaşmış, XVI. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise nüfusun yükselişi durmuş hatta kısmî bir gerileme eğilimine geçmiştir. Bu noktada Akkirman'ın merkez nüfusu en iyi dönemlerinde tahmini olarak 5.500-6.000 civarlarına denk geldiği; yüzyılın sonlarında ise 4.400-5.000 civarlarında kaldığını göstermektedir. Aşağıda XVI. yüzyıl boyunca yaşanan nüfus değişimine dair bir tablo Akkirman'ın merkez nüfusuna dair büyük resmi ortaya çıkaracaktır.

Grafik 2: XVI. Yüzyılda Akkirman'ın Tahmini Merkez Nüfusu

Kaynak: BOA, TT.d 370; BOA, TT.d 483; BOA, TT.d 701; BOA, TK.GM.d 174; Işık, agt; Işık, agm.

XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Akkirman'ın Kırsal Nüfusu ve Etnik Yapısı

Osmanlı Devleti'nin 1530-1580 yılları arasında şehirlerinde nüfus artışının meydana geldiği ve benzer artışların Akkırman merkezinde de yaşandığı yukarıda izah edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kırsal alanları ele alındığında da benzer bir nüfus artışının yaşandığı anlaşılmıştır.⁴⁴

XVI. yüzyılın ilk yarısında Akkırman'ın kırsal alanlarındaki nüfusuna dair bir bilgi bulunmamaktadır.⁴⁵ Nüfus ve etnik yapısına dair ilk bilgiler XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki 1570'li yıllarda tutulan mufassal ve evkâf defterlerinden elde edilmektedir. Defterlerin sunduğu bilgiler doğrultusunda bölgenin kırsal alanları olan köy ve çiftliklerin sayılarında büyük bir artış gözlemlenmiştir. Bunun sonucunda bölgenin üretim kapasitesinde ve nüfusunda artış meydana gelmiştir. 1570 yıllarında Akkırman has topraklarına bağlı bulunan otuz dört köyde Müslüman evli sayısı 581 ve bekar sayısı 119'dur. Gayrimüslim evli sayısı 97, bekar sayısı ise 19'da kalmıştır. Bu veriler sonucunda has topraklarındaki köylerin toplam nüfusu 3.528 olarak hesaplanmıştır. Has topraklarında bulunan altmış iki çiftlikteki nüfus incelendiğinde evli Müslüman sayısı 152, bekar sayısı 115'tir. Çiftliklerde bulunan Gayrimüslim nüfus ise 116 tane bekar ile sınırlıdır.⁴⁶ Has topraklarında köy ve çiftlik olmak üzere toplam nüfus 4.519'dur.⁴⁷

Evkâf topraklarındaki elli sekiz köy incelendiğinde 748 evli ve 288 tane bekar bulunduğu tespit edilmiştir. Gayrimüslim nüfus ise yalnızca 2 tane evli ve 1 tane bekardan ibarettir. Has topraklardaki çiftliklerin aksine evkâf topraklarında hem çiftlik sayısı ve onunla doğru orantılı bir şekilde çiftlikteki nüfus sayısı oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Buna göre evkâf topraklarındaki çiftliklerde nüfus 4 kişiden ibarettir.⁴⁸ Evkâf topraklarındaki toplam nüfus hesaplandığında 4.910-5.000 civarındadır. Sonuç olarak 1570'li yıllarda Akkırman'ın kırsal alanlarında toplam nüfus

⁴⁴ Oktay Özel, "Population Changes in Ottoman Anatolia during the 16th and 17th Centuries: The "Demographic Crisis" Reconsidered", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 36, No. 2, (2004), pp.183-205.

⁴⁵ Kırsal alanlarının vergi kapasitesine ve köy sayılarına dair bilgi bulunmasına rağmen nüfusuna dair bir kayıt yer almamaktadır bk. BOA, TT.d., nr. 215.

⁴⁶ Bahsi geçen bu kişilerin bölgede mevsimlik veya yarı zamanlı çalışan işçiler olabileceğini düşünmekteyiz.

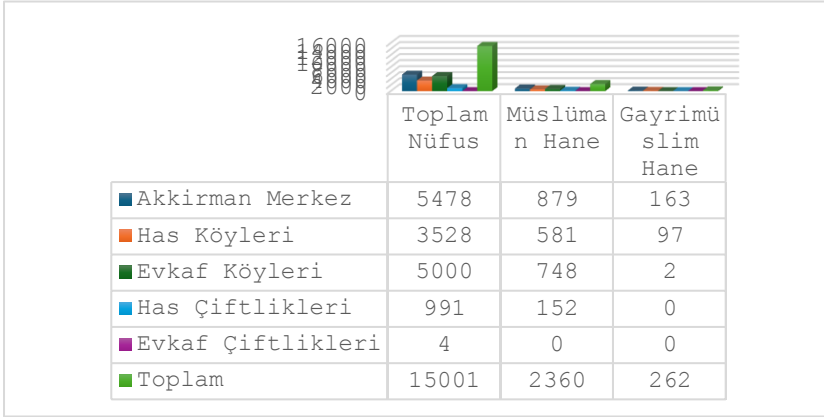
⁴⁷ Bu dönemki nüfus değerlendirmesi için ayrıca bk. Şahin, *agt*, s. 320-321; Yukarıdaki nüfusun detaylı şekilde incelemek için bk. BOA, TT.d, nr. 483.

⁴⁸ Yukarıdaki nüfusun detaylı şekilde incelemek için bk. BOA, TT.d, nr. 542.

9.429-9.519 arasındadır. 1570 yılında Akkirman'ın kırsal nüfusunun yanına merkez nüfusu da ilave edildiği durumda Akkirman'ın toplam nüfusu 14.900-14.997 arasında bir sayıya tekabül etmektedir. Toplam nüfusun birbirine karşı oranları ele alındığında ise merkez nüfus %36,5, kırsal alan %63,5'lik oranlara sahiptir. Elbette vergi odaklı bu nüfus sayımlarında vergi unsuruna dahil olmayan bazı kesimlerin de var olduğunu düşünmek gerekir. Bu çerçevede Akkirman nüfusunun 1570 yılında 15.000'i geçtiğini rahatlıkla ifade edebiliriz.

Grafik 3: 1570-1580 Yıllarında Akkirman'ın Tahmini Nüfus Verileri

Kaynak: BOA, TT.d, nr. 483; BOA, TT.d, nr. 542.

1570'li yıllarda Akkirman'ın kırsal alanlarının etnik yapısı incelendiğinde has topraklarındaki köylerin ve çiftliklerin büyük bir kısmını Türk ve Tatar toplulukları oluşturmaktadır. Özellikle Tatar nüfusu neredeyse bütün köylerde bulunmaktadır. Hatta bazı köylerin isimleri Tatar adlarıyla anılırken, bazı köylerin kurucuları önde gelen Tatar Ağalarının isminden gelmektedir.⁴⁹ Gayrimüslimler; Korhay, Bujdar, Kızıl Pınar, Tur Ali, Yanık Hisar ve Kara Kasım adlı köylerde yaşamaktadırlar. Gayrimüslim olarak bölgede Rum, Ermeni, ve Slavlar bulunmaktadır. Benzer bir şekilde evkâf köylerinin demografik verileri incelendiğinde neredeyse tamamının Türk ve Tatar topluluklarından meydana geldiği

⁴⁹ "Saruyar an havâs-ı hümâyûn der-kenâr-ı âb-ı Turla mahalle-i Tatarân ve Mahalle-i Aldıyar" bk. BOA, TT.d., nr. 483, ss.68-69. Çalış Ağâ-yı Tatarân an havâs-ı hümâyûn, İsa Koca Ağâ-yı Tatarân an havâs-ı hümâyûn hâric ez-defter, Eş Geldi an Tatarân an havâs-ı hümâyûn bk. BOA, TT.d nr.483, ss. 83-84.

tespit edilmiştir. Etnik yapılara dair sayısal veriler sunmak bu noktada oldukça güçtür. Bazı isimlerin üzerinde veya yaşadığı bölgenin etnik yapısına dair birtakım bilgiler bulunmasına rağmen çoğu kişinin kökenine dair herhangi bir iz bulunmamaktadır.⁵⁰

XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki kırsal alanlardaki büyüme Osmanlı Devleti'nin bölgeyle ilgili birtakım savunma planlarıyla da örtüşmektedir. Kuzeyden gelebilecek olan Kazak akınlarına karşı sınır hattının savunulması için Kırım'ın batı kesimlerinden Bender'e kadar olan topraklara Tatar, Nogay ve diğer bazı etnik unsurlar Osmanlı Devleti tarafından bilinçli bir şekilde yerleştirilmiştir. Uygulanan bu politika neticesinde Lehistan ve olası Kazak saldırılarına karşı güçlü bir savunma hattı oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti, siyasî sebeplerinin yanında bölgenin iktisadî gücünden de faydalanmak için planlı bir şekilde Türk ve Tatar topluluklarının iskân edilmesini önemsemiştir.⁵¹

Akkirman'a dair son tahrir verileri XVI. yüzyılın son yıllarına denk gelmektedir. Bu durum bir önceki tahrir defterleriyle ve yüzyıl boyunca oluşan verilerle araştırmacıya karşılaştırma olanağı sağlamaktadır. Buna göre yüzyılın sonlarında Akkirman'ın kırsal alanları ele alındığında has topraklarındaki köylerin sayısında nerdeyse hiçbir değişim yaşanmamıştır. Toplam otuz dört köyde evli Müslüman sayısı 557-559, Müslüman bekar sayısı 113-114 arasındadır. Evli Gayrimüslim sayısı 152-154 iken bekar sayısı 17-18'dir. Toplam köy nüfusu sayısı hesaplandığında 3.685 kişilik bir sayı ortaya çıkmaktadır. Has topraklarındaki çiftlikler ele alındığında evli Müslüman sayısı 151, bekar sayısı 115 ve toplam nüfus 986'dır. Bu noktada has topraklarındaki toplam nüfusun 4.671 olduğu tespit edilmiştir. Benzer bir şekilde evkâf topraklarındaki köyler ele alındığında has topraklarında bulunan köylerin aksine otuz tane yeni köyün kurulduğu anlaşılmıştır. Otuz yeni köyün ortaya çıkması Akkirman'ın kırsal nüfusunda olumlu bir etki yaptığı aşikârdır. Buna göre 1.149 Müslüman evli ve 377 bekar kişinin varlığı tespit edilmiştir. Bunların dışında evli veya bekar gibi durumları belirtilmemiş isimler de tahrir defterlerine yansımıştır. Bu kişilerin de ilave edildiği durumda toplam nüfus 6.539-6.600 civarlarına

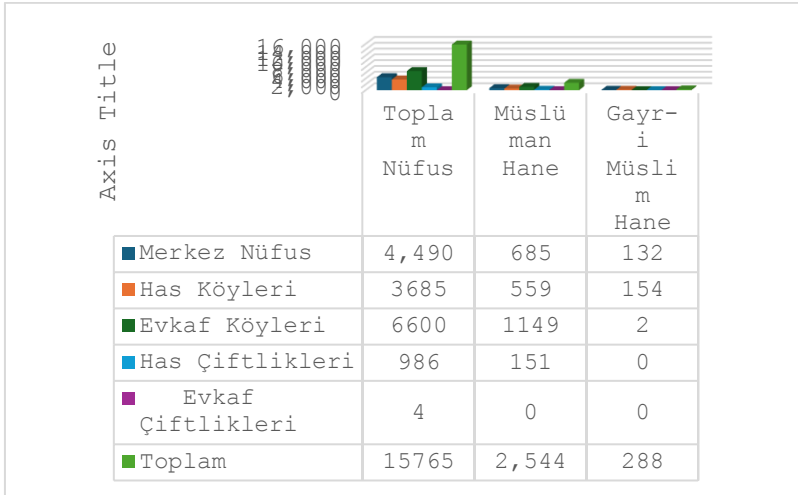
⁵⁰ Bu zorluğa rağmen bölgedeki Tatarlara dair bir sayı için bk. Alper Başer, *Bucak Tatarları*, ss. 28-44.

⁵¹ Bu hususa dair bk. Başer, *Bucak Tatarları*.

gelmektedir. XVI. yüzyılın sonunda evkâf topraklarındaki çiftlikler, 1570 yılındaki tahrir verilerini benzer bir şekilde tekrar etmektedir. Evkaf toprakları içerisinde bulunan kışlaklar incelendiğinde ise nüfus ve etnik yapıya dair bir veri bulunmamaktadır. Sonuç olarak Akkirman'ın kırsal alanlardaki toplam nüfusu 11.271 olarak hesaplanmıştır. Bu sayıya aynı dönemde hesaplanan merkez nüfusu da dahil edilmesi durumunda Akkirman'ın nüfusu 15.765'tir. Bu noktada yüzyılın sonundaki verilere göre Akkirman'ın kırsal alanlarındaki demografik yapısında belirgin bir artış meydana gelmiştir. Aynı dönemde şehir merkezinde yaşanan düşüş göz önüne alındığında kırsal alanlara doğru bir göçün yaşanmış olma ihtimalinden söz etmek mümkündür.

Yüzyılın sonunda Akkirman'ın etnik yapısı incelendiğinde bir önceki tahrir verileriyle neredeyse tamamen benzerlik arz etmektedir. Müslümanları; Tatar ve Türk toplulukları oluştururken Gayrimüslimler Rum, Ermeni, Yahudi, Kıpti ve diğer Slavlardan meydana gelmektedir. Bunların dışında yüzyılın sonunda has topraklarında kurulan "Yeniköy" isimli köyde Boğdan ve Eflak bölgelerinden gelen Gayrimüslimlerin bulunması dikkat çekicidir.

Grafik 4: XVI. Yüzyılın Sonlarında Akkirman'ın Tahmini Nüfus Verileri

Sonuç

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'ne bağlı Akkirman'ın nüfus ve etnik yapısı kronolojik bir sırayla incelenmiştir. Buna göre çalışmanın ilk kısmında XVI. yüzyılın ilk yarısına odaklanılmıştır. Bu zaman diliminde nüfus ve etnik yapıya dair verilerin eksik olduğu ve genellikle merkez nüfusa dair bilgileri ihtiva ettiği anlaşılmıştır. İncelenen veriler, Akkirman nüfusunun Osmanlı Devleti'nin diğer bölgeleriyle kıyaslandığında düşük seviyelerde kaldığı tespit edilmiştir. Etnik yapı Müslümanlar; Türk ve Tatar topluluklardan meydana gelirken, Gayrimüslimler ise fetih sonrası bölgede kalan yerel halk ile Rumlar ve Slav unsurlardan oluştuğu belirlenmiştir. XVI. yüzyılın ilk yarısında bölgenin kırsal alanına dair yalnızca köy isimleri, sayısı ve ödemekle yükümlü oldukları vergi bilgileri yer almaktadır. Az sayıdaki köy sayısı ve az miktardaki vergi oranları, kırsal alanlardaki nüfusun oldukça düşük seviyelerde kaldığını düşündürmektedir.

Çalışmanın ikinci kısmında Akkirman'ın XVI. yüzyılın ikinci yarısındaki nüfus ve etnik yapısı incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca bölgesel bir ayrıma da başvurulmuştur. İlk olarak şehrin merkezi incelenmiş sonrasında ise kırsal alanlar ele alınmıştır. Akkirman'ın müstakil bir sancak şeklini alması, ticarî amaçlarla bölgede tarım ve hayvancılık alanlarının oluşturulması ve siyasî sebeplerden dolayı bölgeye yapılan Tatar ve Nogay göçleri Akkirman'ın nüfus ve etnik yapısına dair olumlu katkıda bulunduğu anlaşılmıştır. Çalışma aynı dönemde Akdeniz'in Batı ve Doğusundaki nüfus artışları ile Osmanlı Devleti'nin birçok bölgesindeki nüfus yükselmelerinin bir benzerinin Akkirman bölgesinde de yaşandığını ispatlamaktadır. Ancak Akkirman'ın nüfusu, Osmanlı Devleti'nin diğer bölgeleriyle kıyaslandığında sayısının halen düşük seviyelerde kaldığı belirlenmiştir.

1570'li yıllarda Akkirman merkez nüfusunun en yüksek seviyelerine ulaştığı, yüzyılın sonlarına doğru ise bölgede gelişen birtakım olaylardan dolayı önemli kayıplar yaşadığı tespit edilmiştir. 1570'li yıllarda kırsal alanlardaki nüfus ise bir önceki döneme göre ciddi bir artış gözlemlenmiş, XVI. yüzyılın sonlarına doğru özellikle evkâf toprak alanlarında ciddi sayıda köy ve buna paralel olarak nüfus gelişimi yaşanmıştır. Gelişen nüfus Osmanlı Devleti'nin bölgeye dair tasarladığı, ticarî, siyasî, idarî ve askerî birtakım hamlelerin sonucunda bilinçli bir şekilde ortaya çıkmıştır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısında genellikle şehrin merkezindeki mahallelerde yaşayan Türk ve Tatar toplulukların dahil olduğu Müslümanlar, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Şehrin varoş kısımlarında yaşayan Gayrimüslimlerden Rum, Ermeni, Yahudi ve Kiptiler azınlık durumundadır. Kırsal alanların büyük çoğunluğu Türk ve Tatar topluluklarından meydana gelmektedir. Özellikle birçok Tatar ve Tatar ağalarının isimleriyle kurulmuş köylerin varlığı, Osmanlı Devleti'nin bilinçli bir politikasının ürünü olduğunu göstermektedir. Gayrimüslimlerin kırsal alanlardaki sayısı oldukça düşük seviyelerde kalmıştır. Yukarıda zikredilenlerin dışında bölgeye Eflak, Boğdan ve Moskova gibi yerlerden gelen kişilerin varlığı, etnik çeşitlilik bakımından dikkate değerdir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

- Ali Emiri Tasnifi Sultan I. Ahmed Evrakı (AE. SAMD.I): nr. 9/846;
 Bâb-ı Âsafî, Divan-ı Hümayûn Kalemi Mühimme Defterleri Tasnifi (A.DVNSMHM.d.): nr. 52, 80.
 Bâb-ı Defterî, Başmuhasebe Kalemi Defterleri Tasnifi (D.BŞM.d.): nr. 20.
 İbnülemin Evkaf Tasnifi (İE.EV.) nr. 4/369.
 Kamil Kepeci Defterleri (K.K): 4874
 Maliyeden Müdevver Defterler (Mad): nr. 141.
 Tapu Tahrir Defterleri (TT.d): nr. 65, 215, 370, 483, 542, 701.
 Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Defterleri (TK.GM.d) nr. 174; 415.

Atatürk Kitaplığı

Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Koleksiyonu, nr. O.91.

Kitap ve Makaleler

- Ágoston, Gabor, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2024.
 Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukuki Tahlilleri*, C.2, İstanbul, 1990.
 Ataman, Bekir Kemal, "Ottoman Demographic History (14th-17th Centuries)", *Some Considerations, Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol.35, No.2, (1992), pp. 187-198.
 Barkan, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, 10, (1953), ss. 1-26.
 Barkan, Ömer Lütfi, "894 (1488/1489) Yılı Cizyesinin Tahsilâtına Âit Muhasebe Bilançoları", *Belgeler*, C.1, S.1, 1964, ss. 1-117.

Başbakanlık Devlet Arşivleri, *370 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937 – 1530) II*, Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu: 59 Ankara, 2002,

Başer, Alper, *Bucak Tatarları (1550-1700)*, Basılmamış Doktora Tezi, 2010.

Beldiceanu, Nicoara, “La Conguête des Cités Marvhandes de Kilia et de Cetatea-Alba par Bayezid II, *Südst-Forschungen*, XXIII, 1964, ss.36-90.

Braudel, Fernand, *II. Felipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası I*, Doğu Batı Yayınları, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul, 2019.

Cook, Michael A., *Population Pressure in Rural Anatolia, 1450-1600*, Routledge, 1998.

Demircan, Hüsnü, *Osmanlı Klasik Dönemi Biga Tarihi*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 2000.

Erder, Leila, “The Measurement of Preindustrial Population Changes: The Ottoman Empire From the 15th to 17th Century”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 11, No.3, (1975), pp.284-301.

Emecen, Feridun M., “Karadeniz’in Kuzey-Batı Kesimi ile İlgili Osmanlı Tahrirleri ve Özellikleri”, *Ata Dergisi*, Konya, S.VII, (1997), ss.75-83.

Emecen, Feridun M., “Osmanlıların Vahşi Sınırları: XVI. Yüzyıl Arşiv Kayıtlarından Evliya Çelebi’ye Akkırman-Bender-Özü Kesimi”, *Jornal Of Turkish Studies*, 44, 2015, ss. 215-229.

Emecen, Feridun M., Şahin, İlhan, *II. Bayezid Döneminde Tutulan Ahkam Defterleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2021.

Faroqi, Suraiya, *Osmanlı’da Kent ve Kentliler Kent Mekânında Ticaret Zanaat ve Gıda Üretimi 1550-1650*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, İstanbul, 2000.

Faroqi, Suraiya, *Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı*, Doğu-Batı Yayınları, Çev. Emine Sonnur Özcan, İstanbul, 2018.

Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri I, Haz. Ömer L. Barkan, Erdoğan Meriçli, Ankara, 1988.

Işık, Mustafa, *701 Nolu Tapu Tahrir Defterine Göre Akkırman Sancağı*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008.

Işık, Mustafa, “XVI. Yüzyılda Akkırman Sancağı”, *Karadeniz Araştırmaları*, C. 18, (2008), ss. 19-37.

İnalçık, Halil, “Osmanlı – Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü”, *Belleten*, C. XII, S. XLVI/(1948), ss. 349-402.

İnalçık, Halil, *Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi Cilt 1 (1300 – 1600)*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2004.

Keleş, Hamza “Akkırman Sancağında Yavuz Sultan Selim Han Vakıfları”, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XXI/2, 2001, ss. 179-188.

Kemal-Paşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman VII.*, Haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1991.

Kılıç, Orhan, "Batı Karadeniz Kıyısında Bir Osmanlı Eyaleti: Özi/Silistre (İdari Taksimat Ve Yönetim)", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, C.12, S.23, (2017), ss. 29-82.

Koç, Yunus, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus Yapısı (1300-1900)", *Yeni Türkiye*, 32, 1999, ss. 535-550.

Özel, Oktay, "Population Changes in Ottoman Anatolia during the 16th and 17th Centuries: The "Demographic Crisis" Reconsidered", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 36, No. 2, 2004, pp.183-205.

Şahin, İlhan, "XVI. Yüzyılda Akkerman'ın Demografik ve Sosyal Durumu", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 12, 1998, ss. 319-323.

Veinstein, Gilles, "XVI. Yüzyılda Karadeniz'in Kuzeyindeki Steplerde Bulunan Osmanlı Kolonizasyon Çiftlikleri", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.43, İstanbul, 1987, ss. 79-109.

Ek 1: 1570-1598 Yılında Akkirman Merkezinde Bulunan Müslüman Mahallelerin Demografik Durumu

Mahalleler	1570			1598		
	Hane	Mücerred	Diğer ⁵²	Hane	Mücerred	Diğer
1. Câmi'-i Şerîf ⁵³	56	26	-	30	3	-
2. Meşcid-i Meydân	27	6	-	-	-	-
3. Meşcid-i Okçular ⁵⁴	26	6	-	15	14	-
4. Meşcid-i Orakçı Hasan	65	4	1	46	20	-
5. Meşcid-i Uzun Ramazan	38	12	1	19	3	-
6. Meşcid-i Ali Çelebi Cedîd ⁵⁵	19	2	-	33	18	-
7. Meşcid-i Bozahâne ⁵⁶	38	10	-	25	25	-

⁵² Bazı isimlerinin altında hane veya mücerred ibaresinin dışında, muaf durumunun nedenini gösteren bilgiler yer almaktadır. Bazı isimlerin altında ise bir ibare bulunmamakta veya ibare açık bir şekilde yazılmamıştır. Bu sebeplerden diğer ismi verilerek o kısma eklenmiştir.

⁵³ "Enderûn-ı Kal'a-i Akkirman" bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 52.

⁵⁴ "Enderûn-ı Kal'a-i Akkirman" bk. BOA, TT.d, nr. 483, s.53; "Nezd-i Kal'a" bk. TT.d, nr.701, s.56.

⁵⁵ 1598 yılını gösteren bir sonraki defterde mahalle ismi "Mescîd-i Ali Çelebi" olarak verilmiştir bk. BOA, TT.d, nr. 701, s.51.

⁵⁶ "Enderûn-ı Kal'a-i Akkirman" (BOA, TT.d, nr. 483, s.54-55; "Nezd-i Kal'a" bk. TT.d, nr. 701, ss.56-57.

Mahalleler	1570			1598		
8. Me scid-i Merhûm Sultân Bayezid Hân ⁵⁷	34	8	-	21	12	-
9. Me scid-i Tekke ⁵⁸	22	8	-	21	16	-
10. Me scid-i Berber Şüca ⁵⁹	35	10	-	39	19	
11. Me scid-i Topçu Hasan ⁶⁰	27	10	-	21	12	-
12. Me scid-i Hâcı İskender	42	11	-	32	-	-
13. Me scid-i Çiçekli Hasan ⁶¹	36	7	1	39	2	-

⁵⁷“Mescîd-i Merhûm Sultân Bayezid Hân aleyhi'r - rahmetü ve'l - gufrân der karîb-i Kule” bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 55.

⁵⁸“Der bâb-ı Kule bk. BOA, TT.d, nr. 483, s.55; “nezd-i kal’a” bk. BOA, TT.d, nr.701, s. 57.

⁵⁹“Karîb-i Kule bk. BOA, TT.d, nr. 483, ss.55-56.

⁶⁰“Enderûn-ı Kal’a” bk. BOA, TT.d, nr. 483, s.56.

⁶¹ 1598 yılını gösteren bir sonraki defterde mahalle ismine ek olarak yeni bir bilgi verilmektedir. “Mescîd-i Çiçeklü Hasan hâliyâ Pîrân dahî dirler” bk. BOA, TT.d, nr. 701, s. 54.

Mahalleler	1570			1598		
14. Me scid-i Hâcı Boruzan ⁶²	36	7	1	44	32	5 ⁶³
15. Me scid-i Suratlu Hüsam ⁶⁴	82	9	-	40	18	-
16. Me scid-i Hâcı Sinan ⁶⁵	23	9	-	38	6	-
17. Me scid-i Şîr Merd Ağa ⁶⁶	55	12	1 ⁶⁷	35	13	-
18. Me scid-i Nasuh Ağa ⁶⁸	26	3	1 ⁶⁹	32	2	-
19. Me scid-i Hâcı Abdullah ⁷⁰	28	2	-	39	-	-

⁶² Mahallenin konumuna dair çalışmanın kapsadığı zamana dair bir kayıt bulunmamıştır. Fakat XVII. yüzyılda mahalle camisine yapılacak atamada, mahallenin şehrin hariç kısmında olduğunu belirten bir kayıt bulunmaktadır bk. BOA, İE.EV., 4/369, s.1.

⁶³ Hacı Boruzan mahallesinde altında herhangi bir ibare bulunmayan beş gayr-i müslim yer almaktadır. Bu husus Akkirman mahallelerinde oldukça dikkat çekici durmaktadır bk. BOA, TT.d, nr. 701, s. 50-51.

⁶⁴ “dâhil-i varoşda” bk. BOA, MAD, nr. 141, s. 64.

⁶⁵ “Der Hisarpeçe” bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 58-59.

⁶⁶ “hâric-i varoşda” bk. BOA, MAD, nr. 141, s. 64; BOA, TT.d, nr. 542, s. 45.

⁶⁷ İsminin altında herhangi bir ibare bulunmamakta ve etnik kökeni Tatar olduğu anlaşılmaktadır bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 59.

⁶⁸ Tapu evkâf defterine göre mahalle kalenin varoş kısmında yer almaktadır. “Vakf-ı Mescîd-i Nasuh Çelebi Ağa-yı azeban-ı kal’a-i Akkirman hâric ez-varoş” b. BOA, TT.d., nr. 542, s. 46.

⁶⁹ İsminin altında herhangi bir ibare bulunmazken Müezzin İbrahim olarak kaydedilmiştir bk. BOA, TT.d., nr. 483. s. 59.

⁷⁰ “Der nezd-i âb-ı Turla” bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 60.

Mahalleler	1570			1598		
20. Câ mi'-i Şerîf-i Hazret-i Hân ⁷¹	57	5	-	56	26	-
21. Me scid-i Bergamalı Şüca'	49	7	-	47	9	-
22. Me scid-i Baba Şahin ⁷²	15	-	-	-	-	-
23. Câ mi'-i Hâcı İbrahim	2	1	-	-	-	-
24. Me scid-i Abdullah ⁷³	1	-	-	-	-	-
25. Me scid-i Seyami Hâfız ⁷⁴	33	3	1	-	-	-
Yekûn:	872	178	7	672	250	5

Kaynak: BOA, TT.d, nr. 483; TT.d, nr. 701; TK. GM.d, nr. 174; Işık, agt; Işık, agm.

⁷¹ "Der Varoş" bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 60.

⁷² "Der Varoş" BOA, MAD, nr. 141, s. 64.

⁷³ "Der karîb-i Karbânsarây" bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 61.

⁷⁴ "Mescid-i Seyami Hâfız an cemâ'at-i Tatarân" bk. BOA, TT.d., nr. 483, s. 61-62.

Ek 2: 1570-1598 Yılında Akkirman Merkezindeki Gayrimüslim Mahallelerin Demografik Durumu

Mahalle İsmi	1570			1598		
	Gebrân	Mücerr ed	Diğ er	Gebrân	Mücerr ed	Diğ er
1. An don veled-i Arslan (Becây-ı Muğlı Budun)	15	4	1 ⁷⁵	-	-	-
2. Yak i veled-i Kuni Beğ? (Becây-ı Lefterifor ⁷⁶)	15	5	-	-	-	-
3. Kuli veled-i Odman (Becây-ı Yustar? veledi Giryako)	17	2	-	-	-	-
4. Gö rmüş (Becây-ı Yorgi veledi Yaki)	10	2	-	-	-	-
5. İsk ender	13	4	-	-	-	-

⁷⁵ Bir kişinin isminin altında herhangi bir ibare bulunmamakta, bunun sebebi vergi vermeye muktedir olmamasından kaynaklanmaktadır. "Köse veledi Tudor â'mâ ve pîr-i fânî" bk. BOA, TT.d, nr. 483, s.62.

⁷⁶ Bahsi geçen mahallede üç tane "müsellem veled-i" ibaresi bulunmakta, bu durum yukarıda bahsi geçen 1530 yılında kaleye hizmet eden Gayrimüslim müsellem grubu ailesini ve onların soyunun devamını işaret ediyor olmalıdır.

veled-i Mısırî Şâh (Becây-ı İsfendiyar?)							
6. Çakırıcı veled-i Arslan ⁷⁷	17	4	-	-	-	-	-
7. İstemad veled-i Yorgi ⁷⁸	4	2	-	-	-	-	-
8. Asfador (Becây-ı Ağob veled-i İstefan)	8	6	-	-	-	-	-
9. Miladin veled-i Nino	14	-	-	-	-	-	-
10. Cemâ'at-i Yahudiyân (Kal'a-i Akkirman)	21	14	-	24	19	-	-
11. Cemâ'at-i Kıptiyân ⁷⁹	29	9	-	16	6	-	-
12. Tut savan	-	-	-	70	38	2	-

⁷⁷ Mahallede bulunanlardan bazıları Ermeni isimlerini taşımaktayken, bazı isimlerin altında doğrudan Ermeni ibaresi yer almaktadır. Bu nedenle mahallenin yoğunluğunu Ermeniler oluşturduğu söylenebilir. Bunun yanında mahallede bir tane "veled-i mütesellim" ibaresi yer almaktadır bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 63.

⁷⁸ Bir tane "veled-i mütesellim" ibaresi yer almaktadır bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 63.

⁷⁹ "Çift tutup zirâ'at idenler toprağa müte'allik ôşr ve rusûmı sâhib-i arza virüp sâ'ir cem'i rusûmların kadîmden viregeldikleri yerlere vireler" bk. BOA, TT.d, nr. 483, s. 63.

13. Er meni	-	-	-	23	21	1
Yekûn:	163	52	1	133	84	3

Kaynak: TT.d, nr. 483; nr. 701; Işık, agt; Işık, agm.

Ek 3: XVI. Yüzyıl'da Akkirman Has Topraklarının Demografik Yapısı
1570 Yılında Has Topraklarına Bağlı Köyler⁸⁰

Köy Adı	Han e	Mücerre d	Gebra n	Gebran-ı Mücerre d
1. Küçük Katırca an havâss-ı hümâyûn-ı Pâdişâh (Mahalle-i Ahmed Ali bin Bayezid/ Emrullah Halife)	40	9	-	-
2. Saruyar an havâss-ı hümâyûn der-kenâr-ı âb-ı Turla (Mahalle-i Tatarân/ Aldıyâr)	33	1		
3. Korhay an havâss-ı hümâyûn	-	-	19	2
4. Buğay Ağa an havâss-ı hümâyûn (hâric ez-defter)	8	-	-	-
5. Bujdar an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğêr Gölbaşı, Kızıl Pınar nâm karyeden bölünmüştür/ Cemâ'at-ı gebrân)	5	-	9	5
6. Ata an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğêr Ketan Sevadı)	15	4	-	-
7. Beğlödere an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğêr Seyyid İnebeğ)	13	5	-	-
8. Kara İbrahim an havâss-ı hümâyûn (defter-i atıkde Saruyar nâm karyede çiftlik-i Kara İbrahim deyü kayd	51	17	-	-

⁸⁰ Bir diğêr mufassal defterinin köylerinin nüfus dökümü yapılmamıştır. Bunun sebebi köy sayısında neredeyse hiçbir değışimin olmamasıdır. Yalnızca "Karye-i Yeniköy" adında ilave bir köy bulunmaktadır. Nüfus incelendiğinde ise birtakım değışimler mevcuttur.

olunmuştur/ Tatarân)	Mahalle-i				
9. Celebci Yurdu an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğeri Kara Dede karye-i Artuk Şüca'dan bölünmüştür)		5	-	-	-
10. Kızıl Pınar an havass-ı hümâyûn (der-kenâr-ı âb-ı Turla/ Cemâ'at-i gebrân)		20	1	14	4
11. Tur Ali ez-hâric an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğeri Eşek Deresi der-vâdî-i Şeyh Hızır/ Cemâ'at-i gebrân)		12	-	2	1
12. Beyhace Ağa an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğeri Eşek Deresi tâbi' Şeyh Hızır karye-i Büyük Katırca'dan bölünmüştür.		20	-	-	-
13. Yanık Hisar an havâss-ı hümâyûn (Mahalle-i Tatarân/ cemâ'at-i gebrân)		22	3	52	6
14. Kara Ali an havâss-ı hümâyûn (Nâm-ı diğeri Divane Kara der Beğlödere, Beğlödere nâm karyeden bölünmüştür)		9	3	-	-
15. Artuk Şüca' an havâss-ı hümâyûn (der-nezd-i Yanık Hisar)		15	4	-	-
16. Kara Kasım an havâss-ı hümâyûn (der-nezd-i Yanık Hisar)		17	10	1	1
17. Büyük Dere an havâss-ı hümâyûn (nâm-ı diğeri Eşek Deresi ve Kara Köyü dahi dirler)		13	2	-	-

18. Kara Novay an havâss-ı hümâyûn (hâric ez-defter)	10	1	-	-
19. Nasuh Ağa an havâss-ı hümâyûn (defter-i atıkde Çiftlik-i Nasuh Ağa deyü karye-i Büyük Dere'de yazılmışdır. Der-vâdî-i Şeyh Hızır)	17	-	-	-
20. İslam an havâss-ı hümâyûn (Karye-i Büyük Dere'de Çiftlik yazılmışdır)	5	-	-	-
21. Şekerotı an havâs-ı hümâyûn (nâm-ı diğer Eşek Deresi Şeyh Hızır dahî derler ma'a mahalle-i Kara Ali hâric ez-defter)	34	-	-	-
22. Mehmed Çar an havâss-ı hümâyûn (der-vâdî-i Şeyh Hızır nâm-ı diğer Eşek Deresi)	13	3	-	-
23. Ak Seyyid hâric ez-defter an havâss-ı hümâyûn	6	-	-	-
24. Aliyü's-sehhâr an havâss-ı hümâyûn (der-vâdî-i Eşek Deresi nâm-ı diğer Şeyh Hızır)	16	3	-	-
25. Aşağı Bağlar an havâss-ı hümâyûn	21	-	-	-
26. Ak Muhammed an havâss-ı hümâyûn (hâric ez-defter)	28	1	-	-
27. Ali Beğ Hâfız an havâss-ı hümâyûn (der-vâdî-i Şeyh Hızır)	10	-	-	-
28. Çalış Ağa-yı Tatarân an havâss-ı hümâyûn	9	2	-	-
29. İsa Koca Ağa-yı Tatarân an havâss-ı hümâyûn (hâric ez-defter)	17	7	-	-

30. Eş Geldi an Tatarân an havâss-ı hümâyûn (hâric ez-defter)	14	9	-	-
31. Kara Evli	11	1	-	-
32. Bostan Ali an havâss-ı hümâyûn (hâric ez-defter)	17	2	-	-
33. Mamaş Ağa an havâss-ı hümâyûn (defter-i atıkde karye-i Halkaluda çiftlik ... ve Mustafa deyü yazılmışdır Mahalle-i Mamaş Ağa/Sevindik/Baybak/Murtaza)	35	12	-	-

Kaynak: BOA, TT.d, nr. 483; Emecen, *Osmanlıların Vahşi Sınırları*; Işık, agt.

Ek 4: XVI. Yüzyılda Akkirman'daki Evkaf Köylerinin Demografik Yapısı

Köy İsimleri:	1570		1598	
	Hane	Mücerred	Hane	Mücerred
1. Kara Kasım der vâdî-i Kara Kasım an evkâf-ı m / Kovancı Tâbi'-i M.	18	2	4	4
2. Alabaş Sinan tâbi'-i Kara Kasım an evkâf-ı m. Hâric ez-defter	16	7	16	7
3. Kula Hafız hâric ez-defter tâbi'-i Kara Kasım an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân/Mahalle-i Musa	20	3	20	3
4. Allahverdi Hâfız hâric ez-defter tâbi'-i Kara Kasım an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	7	1	7	1
5. Eşbuldu an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	20	4	20	4
6. Sakar? Ahmed ma'a mahalle-i Seydullah tâbi'-i Kara Kasım mezkûr karye defter-i atıkde mahalle-i Turgudca	28	4	28	4
7. Babek Ağa hâric ez-defter tâbi'-i Kara Kasım	23	1	23	1
8. Can Ahmed hâric ez-defter tâbi'-i Kara Kasım an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	15	4	15	4
9. Kul Mehmed karye-i mezbûr defter-i atıkde cemâ'at-i Tatarân deyü kayd olunmuşdur an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	8	1	8	1

10. Yaman Çora tâbî-i Kara Kasım defter-i atîkde cemâ'at-i Tatarân deyü kayd olunmuşdur an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	16	1	16	1
11. Nakkaş Ağa hâric ez-defter tâbî-i Kara Kasım an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	20	1	20	1
12. Çölmekçi nâm diğêr Arpacı Yusuf Karagöz Karye defter-i atîkde karye-i ... mahalle-i Arpacı Yusuf deyü kayd olunmuşdur	9	3	9	3
13. Kara Umur hâric ez-defter an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	3	-	3	-
14. Evhadce der-vâdî-i Acı Dere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	27	21	27	21
15. Kınalı Muhammed tâbî-i Acidere Karagöz karye defter-i atîkde karye-i ... de mahalle kayd olunmuşdur evkâf-ı merhûm sultân Selim Hân	5	10	5	10
16. Güz Tur Ali hâric ez-defter	3	4	3	4
17. Salihce hâric ez-defter tâbî-i Acidere	13	8	17	6
18. Bayramlı hâric ez-defter tâbî-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	10	4	10	5
19. Hoşkadem hâric ez-defter tâbî-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	16	7	16	1
20. Ferhad Halîfe hâric ez-defter tâbî-i Acidere an	16	3	28	10

evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân				
21. Göleler hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	13	7	24	3
22. Uzun Mustafa hâric ez-defter tâbi'-i Acı Dere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	16	7	16	7
23. Bali Çoban hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	14	-	14	-
24. Hüseyin Halife nâm-ı diğêr Süleyman Halife ma'a mahalle-i Oduncu Kalgâl hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	6	6	6	6
25. İnehan hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân tâbi'-i Akkirman	9	6	9	5
26. Kanâdîl tâbi'-i Acidere Karagöz Karye defter-i atîkde mahalle-i Evrenosca deyü kayd olunmuşdur an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	8	3	25	3
27. Aziz Fakih hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	15	7	15	7
28. Armağan hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	8	6	8	6
29. Arslan Köy hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	6	2	6	2

30. Danalı? hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	11	-	16	1
31. Durak hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	4	4	12	5
32. Ağa Yunus hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm sultân selim hân ⁸¹	13	3	17	1
33. Lokça Beğ hâric ez-defter tâbi'-i Acı Dere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	5	1	6	1
34. Anadolu hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	1	-	1	-
35. Bali Baba hâric ez-defter tâbi'-i Acidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	11	7	11	7
36. Celebci Yurdu hâric ez-defter an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	5	-	5	-
37. Sinan Fakîh hâric ez-defter der-vâdî-i Kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	11	9	11	9
38. Eynesi hâric ez-defter tâbi'-i Kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	20	9	15	8
39. Koca Hasan hâric ez-defter tâbi'-i Kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	14	3	14	3
40. Ferhad Hoca hâric ez-defter tâbi'-i Kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Han	14	7	14	7

⁸¹ Gebrân-ı cizye-i kulaguz el-mezbûr 2 Hane, 1 Mucerred.

41. Deniz Fakîh hâric ez-defter der Kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	16	13	16	13
42. Ali Fakîh hâric ez-defter der-kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	17	7	4	1
43. Zurnacı hâric ez-defter der-kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	17	3	17	3
44. Yenice hâric ez-defter der-kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	18	4	19	9
45. Baş Köy hâric ez-defter der kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	11	6	17	12
46. Aslıhan hâric ez-defter der-Kurudere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	8	7	10	2
47. Hasan Beğ hâric ez-defter der-Beglidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	12	6	12	6
48. Baylar? nâm-ı diğêr Seyyid İlyas hâric ez-defter der Beglidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	14	1	14	1
49. Pınardere nâm-ı diğêr Koca Kurd der beglidere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	19	14	2	5
50. Divane Ali hâric ez-defter der beglödere an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	5	3	-	-
51. Mezidce ma'a mahalle-i Divane Memi ve Öküzçü Ali hâric ez-defter der-vâdî-i Serat an evkâf-ı Sultân Selim Han	31	12	4	4

52. Öküzoğlu Ali hâric ez-defter der varoş-ı Serat an evkâf-ı Sultân Selim Hân	9	4	25	2
53. Sarı Mahmud hâric ez-defter der-serate an evkâf-ı merhûm sultân Selim Hân	10	5	10	5
54. Mustafa Topçu hâric ez-defter der-vâdî-i Serate an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	33	12	33	12
55. Anatoli nâm-ı diğêr Halil Köyü hâric ez-defter der vâdî-i ... an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	1	1	1	1
56. Sarı Hüseyin hâric ez-defter der-vâdî-i ... an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	5	1	5	1
57. Döğenci hâric ez-defter der-vâdî-i ... an evkâf-ı merhûm Sultân Selim hân	3	6	15	3
58. Dülger Deresi an evkâf-ı merhûm sultân Selim Hân hâric ez-defter der sınır-ı evkâf-ı mezbûr	-	-	19	9
59. Divane Orman hâric ez-defter der Sınur-ı evkâf-ı mezbûr tâbî'-i Sarate evkâf-ı m.	-	-	6	2
60. Sarate an evkâf-ı Sultân Selim Han hâric- ez-defter	-	-	25	8
61. Pare an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Han	-	-	11	8
62. Hayrınarı an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	10	12
63. Kâdî Kapsu an evkâf-ı mezbûr hâric ez-defter	-	-	58	14

64. Gülmez Deresi an evkâf-ı m. Tâbi-i Sarate hâric ez defter	-	-	12	6
65. Döğenci der-vâdî-i ... an evkâf-ı m. hâric ez-defter	-	-	6	2
66. Hacı Mehmed an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	11	4
67. Halil Deresi an evkâf-ı Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	8	2
68. İsmail Çoban an evkâf-ı Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	4	1
69. Kara Hasan Yurdu an evkâf-ı m. hâric ez-defter	-	-	20	2
70. Dalbeği Hâce an evkâf-ı m. hâric ez-defter	-	-	17	3
71. Kara Ağaç mahalle-i Pazarlı an evkâf-ı mezûr hâric ez-defter	-	-	10	-
72. Bayezid Halîfe an evkâf-ı mezbûr hâric ez-defter	-	-	10	1
73. Pir Mu'nî an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	-	-	9	2
74. Memi? Beğ Kışlası an evkâf-ı mezbûr	-	-	9	-
75. Saltuk Hâce an evkâf-ı Sultân Selim Hân	-	-	8	2
76. Hürmüz Bölükbaşı an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân	-	-	7	1
77. Sazlıdere an evkâf-ı Sultân Selim Han hâric ez-defter	-	-	12	1
78. Orhanic an evkâf-ı Sultân Selim Han hâric ez-defter	-	-	6	1

79. Elmalu an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	15	5
80. Tengrivermiş an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	13	5
81. Yahşi oğulları an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	10	3
82. Eyne Beğ an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	11	7
83. Akbaş an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	8	2
84. Küçük Mustafa an evkâf-ı Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	17	3
85. Ferahşad an evkâf-ı merhûm Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	7	1
86. İsa Bali an evkâf-ı Sultân Selim Hân hâric ez-defter	-	-	12	7
87. Kapan an evkâf-ı Sultân Selim Han hâric ez-defter	-	-	19	8
Yekûn:	748	288	1.149	377

Kaynak: TT.d, nr. 542; TK.GM.d, nr. 415; Emecen, Vahşi Sınırlar; Keleş, agm.